

можливе відступати від жорсткої схеми офіційних приписів в інтересах самої ж церкви, в інтересах віруючих читачів.

Однією із сфер, де колектив лаврських однодумців, залишаючись людьми щиро благовірними, в той же час проявляв такий вільнодумницький підхід і творчу відвагу, була сфера мови. Потреба церкви, монастирів активно поширювати православне віровчення в зрозумілій, доступній для простого народу формі, без чого, на думку П. Беринди, "і сама церква російська багатьом власним синам в огиду приходить,"⁵⁵ привела киево-печерських книговидавців і книгодрукарів до практики перекладу окремих фрагментів Святого Письма, церковних богослужінь, молитов, проповідей (казань) на "просту" південно-руську, тобто староукраїнську розмовну мову. По суті, лаврським вченим чернецтвом за нових культурно-технічних умов була продовжена реалізація мети монастирських перекладачів найвидатнішої пам'ятки української писемної культури - Пересопницького Євангелія - дати українським читачам текст якомога зрозуміліший, "для лепшо(г)(о) व्यरोзоумлення людоду хр(с)тіанского посполитого."⁵⁶ Як вважав П. Могила, можливе навіть скорочення богослужбових текстів, тільки б це не шкодило суті справи, "не знищувало числа, матерії, форми і результатів святих тайнств."⁵⁷

Таким чином, включення вітчизняних монастирів, чернецтва разом з іншими культурними центрами світського чи сакрального характеру у створення друкованих творів, перекладів, збірників тощо, спричинене потребами переважно церковними, реалізоване, по суті, найбільш інтелектуальним, енциклопедично освіченим, по-європейськи культурно обізнаним, хоч і досить тонким прошарком українського суспільства – вченим чернецтвом – мало своїми наслідками створення непересічних пам'яток української культури, що стали матеріалізованими віхами становлення і розвитку національної духовної культури, свідченнями її європейського рівня і унікальних особливостей. Будучи за своєю суттю переважно сакральними (біблійними, богословськими, богослужбовими, святоотецькими, християнсько-дидактичними тощо), ці пам'ятки чернечо-монастирського походження за своєю значущістю

⁵⁵ Див.: Посвящение Памвы Беринды Димитрию и Данилу Федоровичам Балабанам. // Титов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI – XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків. Додатки.- К., 1924.- №28.- С. 155.

⁵⁶ Пересопницьке Євангеліє. 1556-1561.- К., 2001.- С. 392.

⁵⁷ Цит. за: Титов Ф. Типография Киево-Печерской лавры. Исторический очерк (1606 – 1916 гг.).- Т. 1.- К., 1916.- С. 268.

(історичною, писемною, археографічною, релігієзнавчою, філологічною, мистецькою, морально-виховною) виходять далеко за межі церковно-прикладних творів і становлять могутню підвалину всієї вітчизняної духовної культури, живу пам'ять нашої історії.

Н. Тамамян * (м. Сімферополь)

НЕОІНДУЇЗМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ВИНИКНЕННЯ Й СУЧАСНЕ ПОЛОЖЕННЯ

Інтерес до Східних релігій виник давно й не вщухає дотепер. Звичною картиною багатьох українських міст стали люди в жовтогарячому одязі, які розспівують мантру «Харе Крішна» і активно розповсюджують релігійну літературу. Це – члени «Міжнародного Товариства Свідомості Крішни» – індійського релігійного руху, що став популярним за межами Індії більше, ніж у самій Індії.

Метою статті є спроба систематизувати неоіндуїстські організації на території України й проаналізувати їхній вплив на життя суспільства (на прикладі МТСК та «Гух'ясамадж»). Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: розглянути течії Міжнародного Товариства Свідомості Крішни та проаналізувати процеси, завдяки яким в Україну проникли різноманітні течії неоіндуїзму, а також показати їх вплив на суспільство.

Деякі аспекти проблеми, що досліджується у статті, були розглянуті у працях Й. Григулевича, С. Наливайка, В.Матвеева, О.Рушчака, І.Глушкової, І.Смольговської, О.Ступнікова та інших.

Поява неоіндуїстських течій в Україні є частиною світових релігійних процесів, які успадкували риси універсалізму, мобільності, орієнтації на загальний містичний досвід та відкритості послідовникам різних релігій і релігійно-філософських течій.

Крім величезної кількості стандартних атрибутів, що притаманні даним течіям, у неоорієнталізму України простежуються й певні специфічні відмінності від аналогічних релігійних громад, діючих в інших країнах світу.

* Тамамян Наталія Вікторівна - молодший науковий співробітник історико-археологічного відділу Кримського Республіканського краєзнавчого музею, здобувач кафедри культурології Таврійського національного університету ім. Вернадського.

По-перше, майже всі неоіндуїстські течії, що прийшли в Україну, привнесені сюди не засновниками віровчення, а їхніми послідовниками й учнями. Внаслідок цього спостерігається менш харизматичний і персоналізований настрій у процесі розвитку даних віровчень на території України.

По-друге, сучасні адепти неоіндуїзму, здебільшого, це люди, позбавлені будь-якого релігійного виховання, вони прийшли в громаду свідомо й вдумливо, ознайомившись із основними постулатами цього віросповідання, або повіривши переконливим проповідям проповідників або їх учнів.

По-третє, існують суттєві відмінності в організації релігійних громад неоіндуїзму в нашій країні від діючих за кордоном цієї ж конфесії. В Україні майже не прижилися сільськогосподарські комуни, підприємства торгівлі й промисловості, орієнтовані на виробництво продуктів харчування і культових речей, притаманних даним течіям, що існують на Заході.

За даними 2005 року на території України діють приблизно 14 значних течій неоіндуїстської спрямування різної направленості. Вони представлені наступними організаціями й їх послідовниками: Міжнародне Товариство Свідомості Крішни (МТСК); Чайтан'я Сарасват Матх (ЧСМ); Місія Чайтан'ї «Інститут Знання про Тотожність»; «Світ через культуру» (суспільство Реріхів); Сахаджа-йога; Інтегральна йога Шрі Ауробіндо; «Гух'ясамадж»; Товариство Шрі Чінмойя; Університет Трансцендентальної Медитації Махаріші; Послідовники Такар Сінгха; Послідовники Сат'я Саї Баби; Поклоніння Калкі; Учні Ашутосу даса; Учні Шрі Вішнупада Свами.

Переважає більшість із цих течій, приблизно 50%, є течіями вішнуїстської спрямованості, приблизно 40% – шиваїти і решта 10% є віровченнями змішаного типу.

Якщо проаналізувати віковий ценз громад неоіндуїстських течій, діючих в Україні, у порівнянні із зарубіжними, то можна зробити висновки, що український неоіндуїзм – це релігія молоді. За даними соціологічного дослідження, проведеного автором у неоіндуїстських громадах Криму у 2005 році, 8,5% віруючих неоорієнталістських громад становлять люди до 20 літнього віку; 51% - віруючі у віці від 20 до 29 років; 38,2% – 30-49-літні. У неоіндуїстських громадах Півострова людей у віці 50–60 років нараховується лише 2,3%.

В неоіндуїстських громадах Криму досить високий рівень освіти: вищу й незакінчену вищу освіту мають 54,1% віруючих. Один з найвищих показників за рівнем освіти в громадах Міжнародного

Товариства Свідомості Крішни. Якщо говорити про професійний показник, то основу будь-якої неоіндуїстської організації становлять представники інтелігенції – лікарі, вчителі, інженери. Їх у громадах до 70%. Учні й студенти становлять 15% членів громад. Представники «творчих професій» – художники, музиканти, хореографи становлять 10%. І лише 4% віруючих неоорієнталістських громад – пенсіонери. Вкрай незначне представництво у цих громадах робітників, працівників сільського господарства та службовців – їх усього 1%.

Наразі з Кримом прихильники неоорієнталістських культів діють майже у всіх областях України. Більшість прихильників „нових релігій” складають жителі центральних, східних і південних районів України. Наприклад, у Донецькій області, питома вага якої в загальній масі усіх конфесій України становить менш, ніж 5%, діє 16% усіх «новітніх» громад. Взагалі, понад 45% їх кількості перебуває в Києві, Донецькій області та Криму [Новітні релігії на Україні.- <http://www.ukrain.ru/analytics.10.04.2005>].

За даними Державного департаменту у справах релігій в Україні діє більш як 25 тисяч релігійних громад різних конфесій, які не відносяться до «традиційних». Серед загальної кількості українських релігійних громад усіх конфесій, громади нових, неоорієнталістських вірувань склали менше одного відсотка. Але офіційно кількісні показники не відображають повноту процесу появи й поширення нових течій в Україні, оскільки існує певна кількість громад, що діють поза реєстрацією. Державним департаментом у справах релігій не фіксується велика кількість гуртків і груп, які збираються на квартирах однодумців [„Далі буде...” .- www.Kulturagz/ru/02.04.2003]. Серед громад „нетрадиційного” напрямку, діючих в Україні, значну роль відіграють представники неоіндуїстських культів. Проаналізуємо діяльність деяких із них.

Однією з перших конфесій неоіндуїстської спрямованості, створеною на території України, стало Міжнародне Товариство Свідомості Крішни. Історія цієї течії почалася ще у 1971 році, після приїзду до Москви А.Ч. Бхактivedанти Свами Прабхупади. Після цього візиту послідовники його вчення стали з'являтися у багатьох містах СРСР. Громади крішнаїтів існувала у Радянському Союзі нелегально, а його адепти переслідувалися у рамках діючого у ті роки закону про релігійні культури.

Першою громадою МТСК, яка була зареєстрована у 1990 році в Комітеті у справах релігій при Раді Міністрів УРСР, була Київська

групада. У 1993 році був створений Центр громад Свідомості Крішни в Україні, зареєстрований у 1995 році державою.

На 1 січня 2006 року в Україні було зареєстровано 39 громад Міжнародного Товариства Свідомості Крішни (і 9 не зареєстрованих), які сьогодні діють на території 23 областей. Крім цього діють понад 20 проповідницьких центрів, духовна академія та більше як 30 благодійних місій «Харе Крішна – їжа життя» [Новости ятры // Вайшнава тошани.- 2005.- № 3].

Лояльне відношення Української держави до МТСК дозволило організувати першу і єдину в Україні Духовну академію свідомості Крішни. Її реєстрація відбулася у 1996 році. Ця академія, подібно до аналогічних духовних навчальних закладів, готує священнослужителів та працівників інших спеціальностей для громад Свідомості Крішни, а також розробляє наукові та методичні рекомендації, видає навчальну літературу та надає вищу вайшнавську освіту.

В Українському Товаристві Свідомості Крішни (УТСК) проповідують цінності, притаманні й Міжнародному Товаристві Свідомості Крішни (МТСК). Вони повторюють збірник древніх індійських істин життя з «Дхарма-шастрі».

Українські громади ТСК розробили та втілюють у життя вісім благодійних програм.

Перша програма називається «Їжа заради життя». Метою цієї програми є безкоштовна роздача гарячої їжі малозабезпеченим громадянам, інвалідам, людям похилого віку та хворим, а також багатодітним родинам. Програма «Їжа заради життя» і пропонується крішнаїтами «прасад» – це, насамперед, соціальна добродійність, що не має своєю метою залучення нових adeptів у свою громаду. Програма є внеском крішнаїтів у вирішення проблеми голоду у світі. Гуманітарна місія «Харе Крішна – їжа життя» – це міжнародна благодійна організація, яка діє у багатьох державах світу. Вона була заснована у 1974 р. МТСК із метою забезпечення повноцінною вегетаріанською їжею нужденних і незахищених верств населення. Тоді девіз цієї організації звучав так: «Щоб не було жодного голодного на відстані 100 км від храму». Сьогодні гуманітарна програма «Харе Крішна – їжа життя» діє майже у 50 країнах світу. За час її існування нужденні люди одержали понад 90 мільйонів безкоштовних обідів. За цей час у цю категорію додалися ще і люди, які постраждали в результаті стихійних лих та війн.

На території колишнього СРСР місія «Харе Крішна – їжа життя» розпочала свою діяльність у 1988 році. Тоді, після землетрусу у вірменському місті Спітак, допомогу протягом чотирьох місяців

одержували близько 2000 людей. Це була перша акція МССК такого масштабу, здійснена у Радянському Союзі. Після її проведення держава змінила своє ставлення до віруючих цієї конфесії.

З 1992 по 1994 рік група із 10 добровольців щодня забезпечувала гарячою їжею від 1500 до 2000 жителів м. Сухумі (Абхазія), в основному людей літнього віку та дітей. З 1994 по 1996 р. добровольці місії «Харе Крішна – їжа життя» надавали допомогу у Чечні, Інгушетії та Дагестані [Служение миссии – трансцендентная деятельность // Мир Харе Кришна, 1993.- №1.- С. 20–24]. За цей час, населенню, що постраждало від воєнних дій було роздано близько 850 000 гарячих обідів.

На 2005 рік на території України діє понад 30 центрів роздачі вегетаріанської їжі. Найбільші з них знаходяться в Києві, Дніпропетровську, Харкові, Одесі та Львові. Програма реалізується при узгодженні з органами місцевої влади. З початку діяльності цієї програми в Україні роздано понад мільйона порцій.

Друга програма УТСК називається «Дайте цим людям шанс!». Вона пов'язана з діяльністю у в'язницях та місцях позбавлення волі. У цю програму входять релігійні проповіді, концерти, безкоштовна роздача релігійної літератури. Деякі ув'язнені після звільнення стають послідовниками крішнаїзму (близько 1%).

Третя програма пов'язана з боротьбою із наркоманією. Добровольці Товариства проводять роботу в наркодиспансерах країни. У Київській спільноті ТСК є 9 колишніх наркоманів, які стали членами релігійної громади і намагаються допомогти наркозалежній молоді подолати цей недуг. Особливо успішно ця програма розвивається у Дніпропетровську.

Четверта програма називається «Сільськогосподарська громада». Вона пов'язана з організацією екологічно чистого сільського господарства, яке засноване на високоефективних технологіях з виробництва натуральних продуктів без використання шкідливих речовин. Програма дозволяє освоїти ведичні способи землекористування та тваринництва, які стимулюють розвиток значних економічних потужностей, але ще не зазнали сприяння у суспільстві.

П'ята програма – «Ведичне кулінарне мистецтво». Мета цієї програми – дати етичне, релігійне, медичне та екологічне обґрунтування вегетаріанського харчування. Для цього створюються вегетаріанські клуби, кафе, ресторани, які, крім «вегетаріанства», виконують ще й функцію ознайомлення із «вайшнавською» культурою.

Шоста програма пов'язана із відродженням інституту родини. Мета програми – пропагування сім'ї, у центрі якої перебувають духовні цінності викладені у «Бхагавад-гіті» та «Шрімад-Бхагаватам».

Сьома програма – «Санкіртана» пов'язана з поширенням літератури, у якій відображені основні постулати крішнаїзму. Вона є формою змагання членів УТСК у розповсюдженні релігійної літератури.

Восьма програма пов'язана з проведенням благодійних фестивалів та лекцій, на яких пропагуються основи філософії, культури та мистецтва кришнаїзму. Програма пристосовується до якогось з індуїстських свят і містить в собі службу, лекцію, концерт та частування «прасадом».

Загалом, більшість програм, які реалізують адепти УТСК мають певну гуманітарну направленість, що заслуговує доброзичливого ставлення з боку суспільства.

Однак серед течій неоіндуїзму, що діють на теренах України, існують і такі, які стали досить «проблемними» для суспільства.

Законодавство України гарантує кожній людині свободу совісті, світогляду та віросповідання. Кожний громадянин України може заснувати своє віровчення, зібрати послідовників та зареєструвати релігійну громаду. Однак діяльність деяких засновників релігійних громад є досить складною і пов'язана з низкою моральних та правових особливостей. Це можна продемонструвати зокрема на прикладі діяльності однієї з неоіндуїстських спільнот – «Гух'ясамадж». Це перша неоіндуїстська організація, яка була створена в Криму і яка одержала великої популярності, як на Півострові, так і за його межами. Заснував її 20 вересня 1995 Свами Вішну Дев (Валерій Мінцев) на базі Сімферопольського «Йога-центру». У той час ця організація називалася „Центр езотеричних знань тантра-сангха «Гух'ясамадж». Три роки організація намагалася зареєструватися, однак Комітет у справах релігій України зробив висновок, що «культува практика тантристів образлива, цілий ряд мотивів не корегуються із законодавчою базою України» [Милина Л. Внимание: тоталитарная секта! // Крымская правда.- 2000.- 23 мая]. Після такого висновку назва організації була змінена і у квітні 1999 року вона була зареєстрована. На початку 1998 року був відкритий монастир «Адвайта-Йога-Ашрам «Гух'ясамадж», що розмістився в Сімферополі на вул. Луговій. Монастир, заснований на території колишньої військової частини, придбав для своєї діяльності у власність частину занедбаних приміщень.

Засновник громади В. Мінцев був колишнім офіцером-політпрацівником, що служив на флоті. Спочатку у Североморську, а

потім у Севастополі. Деякий час він був послідовником МТСК, а коли вийшов з цієї організації, то оголосив себе «гуру» і взяв вайшнавське ім'я Свами Вішну Дев. Його найближчим помічником і послідовником став відставний моряк Юрій Мінчіхін, який став керівником монастиря та старшим ченцем.

У всіх послідовників цього вчення винятково вайшнавські імена, хоча вони не відносять себе ні до крішнаїтів, ні до інших вайшнавських організацій. Деякий час громаду відносили до послідовників «Аум сенрікьо», однак нічого спільного ні зі структурою, ні з доктрині цієї організації вони не мали. У віровченні «Гух'ясамадж» не признавалися священні книги будь-яких релігій, ченцям було рекомендоване читати винятково трактати самого Свами Вішну Дева. В одній із його книг пишеться: «Одержавши загальні та цілісні подання з практики атмавичари від свого Гуру – індійського йога-сиддха Свами Брахмананди Махараджа, Свами Вішну Дев докладно викладає це вчення своїм учням» [Сат Гуру Свами Вишну Дэв. Источник самосознания.- Киев, 2001.- С. 3].

Однак відомо, що ні сам Свами Вішну Дев не виїжджав до Індії, ні гуру не приїжджав у Крим, то ж виникає закономірне питання, як могло відбутися наставлення В. Мезенцева у практиці йоги. У психології є термін «інтелектуалізація», що позначає перевантаженість специфічними термінами із-за слабкого орієнтування в якійсь сфері. Все вчення Свами Вішну Дева настільки перевантажене різними санскритськими термінами, що деякі навіть самовиключають одне одного. Його віровчення є еkleктичним і базується на практичній йозі у всіх її різновидах: кундаліні, хатха-йога, раджа-йога, медитативна практика з додаванням буддійських елементів і тантризму. Для того, щоб досягти просвітлення, потрібно постійно практикувати йогу і медитацію. Свами Вішну Дева радить: «Просвітління, самадхі потрібно, що називається «висидіти» у власному тілі та розумі. Тому після іспитового терміну та періоду навчання для послідовників, ченці тривалий час (3 місяці, 6 місяців, 1 рік, 2 роки, 3 роки...) проходять медитативні рітріти з метою досягнення вищих щаблів самадхі. З 15 років чернецтва, 8 років присвячується безперервній практиці медитації і йоги» [Там само.- С. 85]. Кінцевою метою його віровчення був «відхід з мирського життя». У липні-серпні 1997 року 2 ченці монастиря «досягли самадхі світла із зупинкою серця й подиху» [Корець М. За розовим забором.- <http://iriney.vinchi.ru/sects/006.htm>. 02.05.2004.].

У 2000 році у монастирі перебувало 30 осіб. Монастир мав 5 філій по Україні – у Києві, Бердянську, Маріуполі, Житомирі та Кривому Розі, а також послідовників по всій Україні і в країнах СНД.

Монастир «Гух'ясамадж» був однієї з найбільших релігійних неоіндуїстських організацій міста Сімферополя. Ті, хто хотів стати ченцем, крім зречення від мирського життя, повинен був внести на облаштування монастиря велику суму грошей. Завдяки таким пожертвуванням в арсеналі ашраму з'явилася своя друкарня, що видавала книги Свами Вішну Дева, а також професійна відео та аудіоапаратура, що дозволяло випускати касети з лекціями гуру. Від ашраму в Сімферополі був відкритий магазин з продажу духовної літератури, касет з лекціями Свами Вішну Дева, предметів індуїстського та буддійського культу, пахощів і спецій.

Після смертного випадку за стінами монастиря та юридичних позовів колишніх адептів, проти засновників «Гух'ясамадж» була порушена кримінальна справа. Діяльність монастиря визвала недоброзичливі відгуки як з боку послідовників православ'я, та і з боку віруючих інших конфесій. У пресі було опубліковано кілька статей, компрометуючих діяльність засновників ашраму. У суді м. Сімферополя було розглянуто кілька справ проти засновників монастиря, але стороні звинувачення так і не вдалося доказати провини Свами Вішну Дева у смерті ченців. Щоб уникнути покарання й звинувачень з боку громадськості, В.Мінцев розпустив ченців, закрив ашрам, а сам виїхав у місто Дніпропетровськ, де створив другий монастир «Дух'ясамадж». На даний момент це один з найчисельніших та заможніших релігійних культів Дніпропетровська. Послідовниками Свами Вішну Дева видається література та касети з його лекціями, в Інтернеті існує великий гарний сайт цієї організації. У Сімферополі колишнє місце знаходження «Гух'ясамадж» зараз закинута, але залишилися численні послідовники Свами Вішну Дева.

Відтак, можна зробити висновок, що більшість із виникаючих на Україні нетрадиційних неоорієнтальських культів трансформуються і суттєво видозмінюються. Активне формування неоіндуїстських течій і зростання кількості їх послідовників свідчать про те, що традиційне віросповідання здає свої позиції із-за консерватизму та невідповідності їх сучасному культурологічному й соціальному стану суспільства. Економічна та політична криза, яка не вщухає в Україні, а також криза інституту родини, конфлікт поколінь, інертність традиційних церковних течій змушує багатьох людей різного віку звертати увагу на нові організації, здатні запропонувати нові цінності життя. Значну роль у поширенні нових неоорієнтальських течій відіграє їх фінансова база й, як наслідок цього, розвинена система самореклами. Організації неоіндуїстської спрямованості існують легально й виявляють певний

вплив на духовне й культурне життя України, хоча цей вплив не визнають позитивним.

М.Шкрібляк (м. Чернівці)

ЕПИСКОПИ ЛЬВІВСЬКОЇ ТА ПЕРЕМІСЬКОЇ ЄПАРХІЙ РУСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ) В УНІЙНИХ ПОШУКАХ НАПРИКІНЦІ XVI СТ.

Полемічна література кінця XVI – початку XVII століття, всебічно висвітлюючи проблему унійних змагань, уже тоді окреслила більшість важливих питань, пов'язаних з переходом частини українського православного духовенства на унію з Римом. Однак їхнє розв'язання викликає чимало суперечок і неоднозначних оцінок цієї контрверсійної за власною суттю події. Тому актуалізація цієї проблеми в сучасній науці є закономірним явищем. Сьогодні, як справедливо зазначає В.Шевченко, “пасіонарна актуальність унійної проблематики вже встигла набути значення історичної нагальності” [Українська Греко-Католицька Церква / Підгот. До друку О. Недавня // Релігійна панорама.- 2001.- № 10.- С. 3]. До того ж роль двох чи не найвпливовіших єпархій Київської Митрополії – Львівської та Перемиської, що фактично визначили долю як українського Православ'я, так і українського Греко-католицизму, у цих процесах ще й досі не знайшла свого належного осмислення й об'єктивної оцінки.

З'ясування ролі та участі єпископату Львівської й Перемиської єпархій в унійних пошуках має вагоме теоретико-методологічне та практичне значення. По-перше – це дасть можливість заповнити ту прогалину, яка існує у вітчизняній історіографії з унійної проблематики, а по-друге – шляхом реконструкції історичної дійсності з'ясувати регіональну специфіку унійних пошуків, що фактично робиться вперше і, нарешті – знайти відповідь на питання, наскільки справедливим є твердження, що уніатство має суто локальний характер і властиве лише для західноукраїнських земель.

В основу нашого дослідження покладено джерельні матеріали з історії Руської Православної Церкви: пам'ятки церковного або пов'язаного з церквою законодавства, тексти грамот, послань, листів як світських осіб, так і церковних ієрархів, булл, постанови церковних соборів, Статут Львівського Святоуспенського братства і т. ін.